

Waarom zijn laagopgeleiden vaker tegen vrijhandel?

Drie verklaringen getoetst in Nederland

Jeroen van der Waal en Willem de Koster

Te verschijnen als:

Van der Waal, J. & De Koster, W. (2016). Waarom zijn laagopgeleiden vaker tegen vrijhandel? Drie verklaringen getoetst in Nederland. *Res Publica*, 58(4).

EEN SAMENVATTING VAN

Jeroen van der Waal & Willem de Koster (2015). Why do the less educated oppose trade openness? A test of three explanations in the Netherlands. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 2 (3-4), 313-344, DOI: 10.1080/23254823.2016.1153428

Jeroen van der Waal is universitair hoofddocent Sociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Veel van zijn onderzoek beoogt te verklaren hoe sociale stratificatie verbonden is met waardeoriëntaties, stemgedrag en gezondheidsverschillen in Westerse landen. Voor meer informatie, zie www.jeroenvanderwaal.com. Contact: jeroenvanderwaal@gmail.com

Willem de Koster is universitair hoofddocent Cultuursociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Veel van zijn onderzoek betreft de ontwikkeling, achtergronden en gevolgen van cultureel conflict en onbehagen in Westerse landen. Ook onderzoekt hij de rol die culturele frames spelen bij de manier waarop mensen reageren op zowel invloeden in hun leefomgeving als informatievoorziening. Daarnaast werkt hij aan een onderzoekslijn gericht op het verklaren van sociale verschillen in gezondheid. Voor meer informatie, zie www.willemdekoster.nl. Contact: dekoster@fsw.eur.nl

Moeten landsgrenzen handel in goederen en diensten zo min mogelijk belemmeren? Sommige burgers antwoorden volmondig ja, terwijl anderen dit idee uitgesproken afwijzen. Dit soort meningsverschillen laait keer op keer op: niet alleen in het huidige debat omtrent het *Transatlantic Trade and Investment Partnership* (TTIP), maar bijvoorbeeld ook zo'n tien jaar terug rond de 'Bolkestein Directive' en begin jaren '90 over de *North American Free Trade Agreement* (NAFTA).

Hoogopgeleiden als politici, academici en aanvoerders van sociale bewegingen spelen doorgaans een prominente rol bij protesten tegen vrijhandelsverdragen. Maar dit zijn afwijkingen van een algemeen patroon: surveyonderzoek in tal van Westerse landen laat keer op keer zien dat de meeste weerstand tegen vrijhandel te vinden is onder laagopgeleiden. Hoe kan dit worden verklaard? We hebben dit onderzocht met een representatieve survey onder de Nederlandse bevolking in 2012. De meting van weerstand tegen vrijhandel is een vijfpunts Likert-item gebaseerd op de veelgebruikte meting uit het Amerikaanse kiezersonderzoek (ANES): *Sommige mensen stellen dat Nederland de import moet beperken om de werkgelegenheid te beschermen. Anderen stellen daar tegenover dat zo'n beperking leidt tot hogere prijzen en ten koste gaat van de Nederlandse export. Bent u voor of tegen een importbeperking?*

We hebben met een mediatie-analyse drie verklaringen onderzocht voor de grotere weerstand tegen vrijhandel onder laagopgeleiden. Daarbij hebben we het belang van elk van de verklaringen geschat met een decompositie-analyse voor regressieanalyses met een ordinale afhankelijke variabele (Karlson et al., 2012).

Een eerste verklaring focust op economisch eigenbelang. Op het eerste gezicht lijkt weerstand tegen vrijhandel onder laagopgeleiden vanzelfsprekend: zij ondervinden er economisch nadeel van. De relatieve vraag naar laagopgeleiden in hoogontwikkelde economieën neemt immers af door vrijhandel met minder ontwikkelde economieën. Zij zijn de 'verliezers van de globalisering', terwijl hoogopgeleiden de 'winnaars' zijn. Onderzoek in tientallen Westerse landen laat echter telkens zien dat dit economische eigenbelang van laagopgeleiden niet of nauwelijks ten grondslag ligt aan hun weerstand tegen vrijhandel. Ons onderzoek geeft voor Nederland een vergelijkbare uitkomst. Preciezer geformuleerd: grotere baanonzekerheid, grotere uitkeringsafhankelijkheid en lagere inkomens bieden slechts in zeer beperkte mate een verklaring voor de grotere weerstand tegen vrijhandel onder laagopgeleiden. Kortom, voor dit vraagstuk geldt hetzelfde als voor de grotere afkeer van immigratie en migranten onder laagopgeleiden: de verklaring waarin competitie op de arbeidsmarkt centraal staat heeft veel weg van een 'zombietheorie' – deze theorie waart nog

altijd rond in de literatuur maar biedt geen goede verklaring (Hainmueller & Hiscox, 2014: 241).

Maar hoe kan de opleidingskloof in weerstand tegen vrijhandel dan wel worden begrepen? Ons onderzoek laat zien dat een eerder voorgestelde alternatieve verklaring die focust op politieke en economische kennis ook niet afdoende is. We vonden geen sterk bewijs dat laagopgeleiden zich meer tegen vrijhandel verzetten omdat ze minder goed op de hoogte zijn van de macro-economische voordelen. Mede daarom hebben we een tweede alternatieve verklaring geformuleerd en onderzocht. Daarin staan de culturele aspecten van vrijhandel en culturele verschillen tussen laag- en hoogopgeleiden centraal.

Eerder onderzoek suggereerde al dat burgers weerstand tegen vrijhandel vooral als een cultureel vraagstuk zien: het hangt amper samen met een voorkeur voor economische herverdeling, terwijl er een aanzienlijke correlatie is met allerlei metingen voor weerstand tegen culturele diversiteit, zoals ethnocentrisme, nationalisme en autoritarisme. Dat blijkt ook in Nederland het geval. Dit wijst erop dat weerstand tegen vrijhandel is gericht tegen de culturele diversiteit die vrije handel met zich meebrengt in plaats van tegen de economische ongelijkheid die er ook mee gepaard gaat. Kortom, weerstand tegen vrijhandel behoort voornamelijk tot het domein van de culturele vraagstukken, waarin laagopgeleiden een ‘conservatieve’, ‘autoritaire’ of ‘rechtse’ positie innemen (Lipset, 1959).

Ons onderzoek laat zien dat opleidingsverschillen in weerstand tegen vrijhandel in Nederland – net als opleidingsverschillen in andere culturele vraagstukken, zoals ethnocentrisme, autoritarisme en weerstand tegen het verstrekken van uitkeringen aan immigranten (De Koster & Van der Waal, 2014; Manevska et al., 2010) – vooral kunnen worden toegeschreven aan verschillen in cultureel kapitaal: de mate waarin men de levensstijl van de culturele elite waardeert, vertoont en beheerst. Cultureel kapitaal komt voort uit langdurige, milieuspecifieke socialisatieprocessen (in gezin en opleiding), en heeft invloed op houdingen tegenover culturele vraagstukken – los van de impact van economische invloeden (vgl. Van der Waal & De Koster, 2015). De afgelopen decennia is in liberale democratieën onder hoge opleidingsgroepen de kritische bevraging van allerlei culturele scheidslijnen, en daarmee de waardering van culturele diversiteit, steeds saillantier geworden. De verschillen tussen laag- en hoogopgeleiden die hierop kunnen worden teruggevoerd – en waartoe verschillen in weerstand tegen vrijhandel dus ook blijken te behoren – duiden niet op een economische strijd tussen de *haves* en *have nots*, maar om een cultuuroorlog tussen groepen met veel en weinig cultureel kapitaal.

Deze conclusie impliceert dat de verbetering van de economische positie van laagopgeleiden er waarschijnlijk niet voor zal zorgen dat ze minder weerstand tegen vrijhandel gaan vertonen. Ook argumenten en beleidsmaatregelen gericht op het dempen van de negatieve economische consequenties voor laagopgeleiden zullen hun enthousiasme over open grenzen vermoedelijk niet doen toenemen.

Literatuur

- De Koster, W. & Van der Waal, J. (2014). ‘Botsende opvattingen over etnische diversiteit en sociale orde: Hoe verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden te verklaren?’ In *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*, red. Mark Bovens, Paul Dekker & Will Tiemeijer. 165-90. Den Haag: SCP/WRR.
- Hainmueller, J., & Hopkins, D.J. (2014). Public attitudes towards immigration. *Annual Review of Political Science*, 14, 225–249.
- Karolson, K.B., Holm, A., & Breen, R. (2012). Comparing regression coefficients between same-sample nested models using logit and probit: A new method. *Sociological Methodology*, 42, 286–313.
- Lipset, S.M. (1959). Democracy and working-class authoritarianism. *American Sociological Review*, 24, 482–501
- Manevska, K., Van der Waal, J., Achterberg, P., Houtman, D., & De Koster, W. (2010). “Sommigen zijn gelijkter dan anderen”: Economisch egalitarisme en verzorgingsstaatschauvinisme in Nederland. *Sociologie*, 6, 3–25.
- Van der Waal, J. & De Koster, W. (2015). Naar een analytische stratificatiesociologie: Over klasse, status en ongelijkheid. *Sociologie* 11, 372-401.